

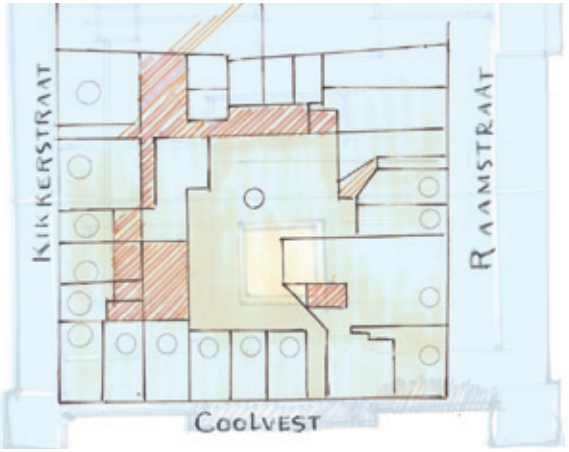
Een wandeling langs vier locaties uit het (film)imperium van Abraham Tuschinski

Thalia

Coolsingel 40 (Stadhuis) in 1911-‘12 Coolvest 44

Op de plek van het stadhuis stond Tuschinski’s allereerste bioscoop Thalia. In het voorjaar van 1911 huurde hij hier een afgedankt kerkje. Hoewel Abraham Tuschinski wist dat de hele wijk – het Zandstraatkwartier, toen de rosse buurt – over niet al te lange tijd plaats moest maken voor een nieuw stadhuis en hoofdpostkantoor, zette hij zijn plan door. Op 1 augustus 1911 opende Thalia.

De bioscoopzaal lag achter de huizenrij aan wat toen Coolvest heette. Voorlangs stroomde de voormalige stadsgracht. Van de entrée in een smal pand op nummer 44 liep je door een gang naar de zaal. Die lag op de plek waar nu de toren van het stadhuis oprijst.

versie 151021

Schuin voor de ingang van Thalia lag een oud bruggetje, het Comediebruggetje. De overkant, de westzijde van de gracht, heette al Coolsingel. Het Stadhuisplein bestond nog niet, maar de Coolsingel was al wel een uitgaansgebied met theaters en café's, waar een breed publiek kwam, inclusief 'de betere standen'.

Tuschinski had zijn zinnen erop gezet ook dit publiek te verwelkomen in zijn bioscoop. Ze zouden kaartjes voor duurdere plaatsen kopen en zijn zaak meer status geven. 'Thalia' in elektrisch verlichte letters op de gevel bleek niet voldoende om hen te lokken. Tuschinski besloot daarop in de gegoede wijken van Rotterdam van deur tot deur te gaan met vrijkaarten en reductie-biljetten. En dat werkte wél, vertelde hij later in zijn memoires.

In juni 1912 sloot Thalia in verband met de op handen zijnde sloop. Tuschinski kondigde aan zijn bioscoop voort te zetten aan de Hoogstraat, in een oud pakhuis. Dit lag pal naast de Laurenskerk op een historische plek: ooit stond hier het geboortehuis van Erasmus. Je vindt er nu het Erasmus monument.

Even verderop aan de Coolsingel, waar nu Albert Heijn is, stond begin vorige eeuw de bioscoop Cinema Royal. In 1914 nam Tuschinksi die over als tweede bioscooptheater. Met zijn vrouw en zoontje betrok hij het ruime bovenhuis boven de ingang. De Tuschinski's bleven er wonen tot aan het bombardement van 14 mei 1940, dat het pand volledig in de as legde.

Wat bracht de jonge Tuschinski er in 1911 toe om een bioscoop te starten? Had hij niet beter kunnen wachten op een vaste locatie? Waarom die haast om hier te beginnen, in een slooppand?

Op de website van het Stadsarchief vind je de antwoorden onder 110 jaar Tuschinski Rotterdam.

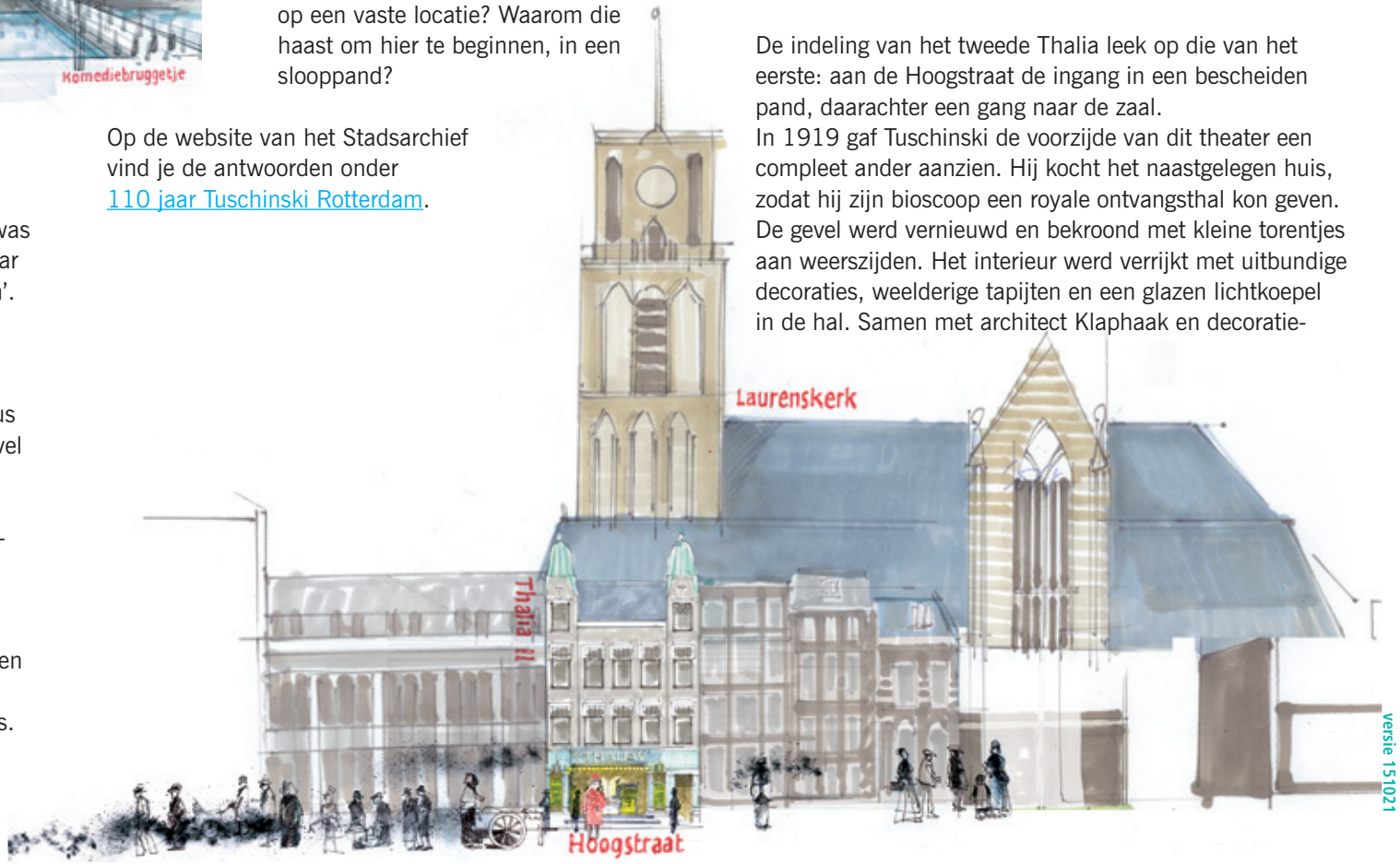
Thalia II

2

Hoogstraat 165-167,
tot mei 1940 Hoogstraat 323-325

Na een korte overgangsperiode in een leegstaand variété-theater vestigde Tuschinksi zich met zijn Thalia bioscoop vanaf 24 augustus 1912 op de Hoogstraat 323. Over gebrek aan koopkrachtige passanten hoefde hij zich geen zorgen te maken: de Hoogstraat was de belangrijkste winkelstraat van de stad. Er waren zo'n drie tot vier bioscopen te vinden én de nodige café's. Hier kwam echt héél Rotterdam.

De indeling van het tweede Thalia leek op die van het eerste: aan de Hoogstraat de ingang in een bescheiden pand, daarachter een gang naar de zaal.
In 1919 gaf Tuschinski de voorzijde van dit theater een compleet ander aanzien. Hij kocht het naastgelegen huis, zodat hij zijn bioscoop een royale ontvangsthal kon geven. De gevel werd vernieuwd en bekroond met kleine torentjes aan weerszijden. Het interieur werd verrijkt met uitbundige decoraties, weelderige tapijten en een glazen lichtkoepel in de hal. Samen met architect Klaphaak en decoratie-

schilder Pieter den Besten gaf Tuschinski leiding aan de transformatie van Thalia. In diezelfde periode was dit drietal betrokken bij ontwerp en bouw van Theater Tuschinski Amsterdam. Het is meer dan waarschijnlijk dat er een grote kruisbestuiving was tussen het Amsterdamse project en het filmtheater dat in Rotterdam aan de Hoogstraat verrees.

Het vernieuwde Thalia opende op 7 november 1919. Toen bijna twee jaar later het veel grotere Theater Tuschinski eindelijk af was, bleef het Rotterdamse Thalia het hart van de onderneming. Hier zetelden de bedrijfsleiding en het filmverhuurbedrijf dat Tuschinski in 1917 was begonnen naast zijn activiteiten als bioscoopexploitant.

In de woning boven Thalia woonde Tuschinski's zwager Hersch Gerschtanowitz met zijn gezin. Deze overgrootvader van acteur Winston Gerschtanowitz was één van de directeuren en mede-eigenaar van het bedrijf. Hetzelfde gold voor Hermann Ehrlich, een andere zwager van Tuschinski. Met z'n drieën vormden ze de centrale directie.

Op 14 mei 1940 viel alles wat dit drietal in Rotterdam had opgebouwd ten prooi aan de Duitse bommen. Een lid van de familie Gerschtanowitz raapte uit het brandende puin van Thalia één geglazuurd steentje. Het is het enige tastbare overblijfsel van wat hier in 1919 werd neergezet, een soort prototype in zakformaat van Theater Tuschinski in Amsterdam.

Bioscoop Thalia speelde ook een pioniersrol in de ontwikkeling van het type programmering dat Tuschinski in zijn Amsterdamse filmpaleis zou laten zien.

Lees erover op de website van het Stadsarchief bij 110 jaar Tuschinski Rotterdam.

Olympia

3

Binnenwegplein 20
voor de oorlog: Binnenweg 46

In november 1915 breidde Tuschinski zijn bedrijf uit met de kleine Olympia bioscoop aan de Binnenweg. Volgens Tuschinski had eigenaar Petrus Verhaar zijn bedrijf laten versloffen om zich te richten op zijn ware passie, de astronomie. Of dat klopt valt niet te checken, feit is dat Verhaar in 1914 als extra attractie een planetarium toevoegde aan zijn bioscoop. Helaas voor hem stroomde het publiek niet massaal toe.

Dit gebeurde wel nadat Tuschinski Olympia volledig had verbouwd. Hij liet in de zomer en herfst van 1916 de zaal vervangen door een veel grotere, die plaats bood aan zo'n 700 bezoekers, bijna drie keer zoveel als daarvoor. Op 21 oktober 1916 was de heropening en binnen de kortste keren liep het storm. Wild enthousiast stond het publiek in lange rijen voor de kassa, zó enthousiast en zó wild dat de politie er soms aan te pas moest komen om de menigte in het gareel te houden.

Eenmaal binnen zat de stemming er bij het Olympia-publiek lekker in. De Oeoeoe's en Ahhhhhh's waren niet van de lucht, mensen joelden en krijsten, gaven luid commentaar op de film en braken soms letterlijk de tent af. Waarna Tuschinski weer een timmerman moest optrommelen om het interieur in bruikbare staat terug te brengen. Hij had het er vast voor over, want maanden, ja jaren achter elkaar moeten de kassa's van Olympia oorverdovend hebben gerinkeld.

Aanleiding tot dat lucratieve tumult in Olympia waren de films die Tuschinski er draaide. In de filmindustrie stonden ze bekend als 'action serials', in zijn memoires uit de late jaren '20 noemde Tuschinski ze 'sportfilms', maar je zou ze ook knok-, gooi- en smijtfilms kunnen noemen. Verre nazaten ervan zijn de hedendaagse superhero- en fantasyfilms, hoewel die véél geraffineerder en productietechnisch complexer zijn dan dat wat Hollywood en haar Europese concurrenten indertijd op de markt brachten. Verfijnd hoefden de films niet te zijn, zolang er maar genoeg doden vielen en emoties flink oplaaiden.

De bewering dat de immense populariteit van de geweldadige 'action serials' de stemming weergeeft die de Eerste Wereldoorlog bij veel mensen opriep, is een speculatie. In elk geval boerde Tuschinski mede dankzij het succes van deze films in Olympia zó goed, dat hij het zich in de loop van 1917 kon veroorloven om in Amsterdam de bouw van het peperdure Theater Tuschinski in gang te zetten.

Er waren echter nog andere factoren die meespeelden bij de start van deze gewaagde onderneming. Factoren die wél met zekerheid samenhingen met wat de Eerste Wereldoorlog losmaakte, ook in het neutrale Nederland. Benieuwd?

Lees de themapagina op de website van het Stadsarchief Rotterdam: 110 jaar Tuschinski Rotterdam.

Amerikaansch

4

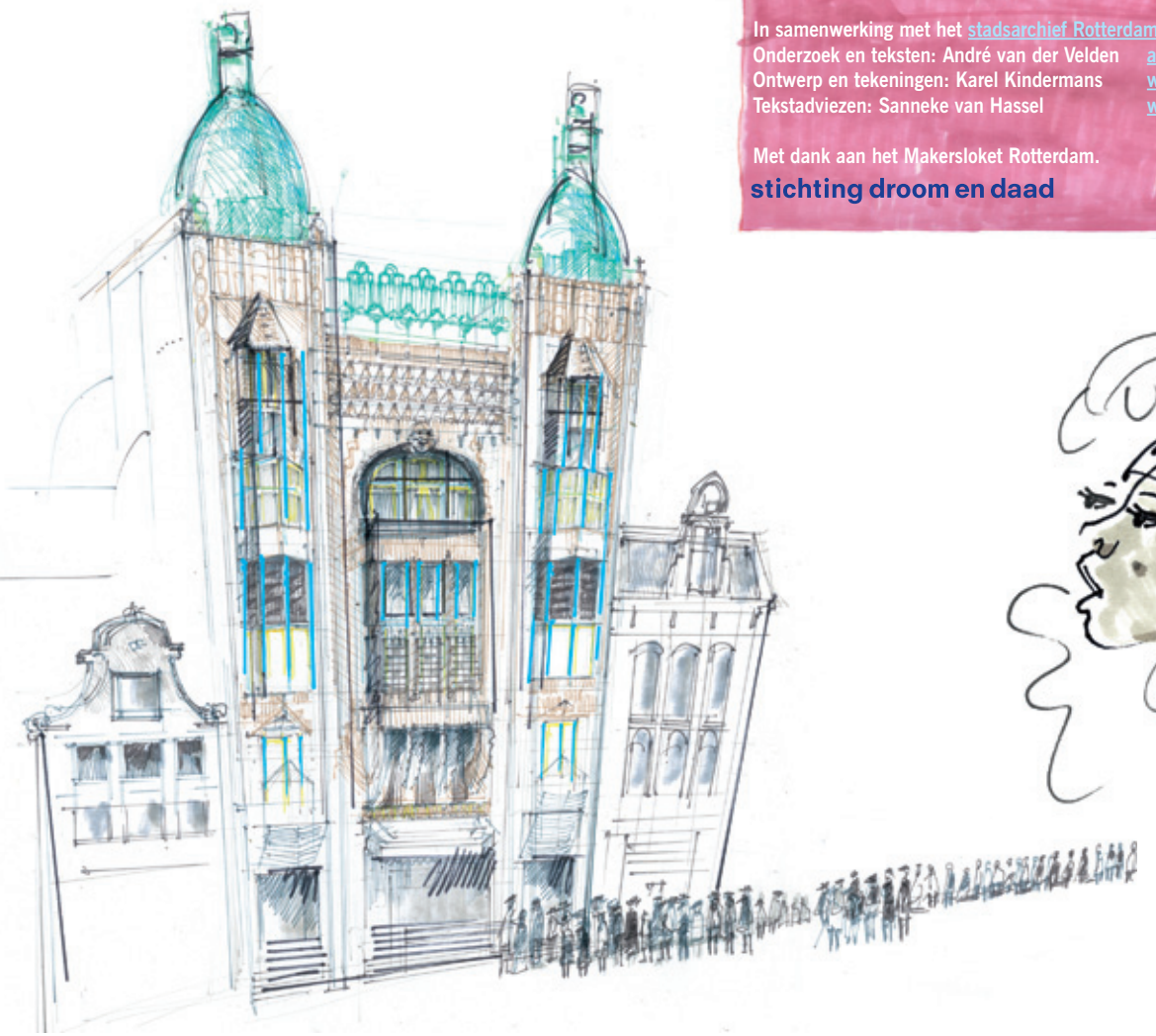
Willemsplein

Tuschinski kwam in augustus 1904 naar Rotterdam als een 18-jarige Joodse landverhuizer, die dacht op weg te zijn naar Amerika. Dit heeft hij tijdens de jaren ’20 en vroege jaren ‘30 een paar keer verteld in interviews. Sta je op het Willemsplein, dan zie je de locaties waar hij arriveerde en waar hij weer zou zijn vertrokken, als hij zijn voorgenomen reis had vervolgd.

Links in de verte, voorbij het rode wegdek van de Willemsbrug, zie je het ronde glazen dak van het vroegere tropisch zwemparadijs Tropicana, dat in de jaren ’80 gebouwd werd. Van 1858 tot 1953 stond daar het Maasstation, het eindpunt van de treinverbinding met Utrecht en alles daarachter, inclusief de industriestad Lodz, in wat begin 20ste eeuw nog het Russische deel van Polen was. Daar kwam Tuschinski vandaan. In het Maasstation zette hij voor het eerst voet op Rotterdamse bodem.

Kijk je schuin rechts naar de overkant, dan zie je aan de voet van de kantoortoren waar ‘Port of Rotterdam’ op staat het oude hoofdkantoor van de Holland Amerika Lijn (HAL), nu Hotel New York, een rode vlag in top. Vanaf de omringende kades vertrokken begin 20ste eeuw de lijnboten van de HAL naar New York. Migrantenvervoer was een specialiteit van de maatschappij. Op de landtong achter het hoofdkantoor had de HAL een groot hotel staan voor de landverhuizers die wachtten op de volgende afvaart. Tuschinski ging in 1904 vanaf het Maasstation niet naar dat hotel, maar logeerde bij een Joodse kleermaker in de binnenstad. Die bood hem een baan aan, waarop Tuschinski besloot te blijven.

Al ging hij er niet naartoe, toch kreeg Tuschinski in de loop van zijn leven een sterke band met Amerika en met de culturele verschijnselen die voor zijn tijdgenoten ‘Amerikaansch’ aandeden. Die band had deels te maken met zijn zakelijke contacten in de filmindustrie. Daarnaast was dat ‘Amerikaansch’ zijn een label dat Tuschinski kreeg opgeplakt, onder anderen door critici van ‘verderfelijk’, modern amusement als film, maar ook van de ‘wilde’ Amerikaanse dansen die in de jaren ’20 razend populair werden. Tuschinski haakte aan bij die rage door naast zijn bioscopen twee dancings te openen. Zeker in Rotterdam was dat een logische stap, want het was in die jaren een stad waar uitingen van de moderne, uit de VS overwaaiende amusementscultuur gemakkelijk en met graagte werden ontvangen.

‘Manhattan aan de Maas’ was een concept dat nog niet bestond, aan het Willemsplein zag je nog geen wolkenkrabbers om je heen. Maar de Amerikaanse populaire cultuur had in heel Rotterdam in danstenten en bioscopen – met die van Tuschinski voorop – een stevige voet aan wal.

Lees er meer over op de themapagina op de website van het Stadsarchief: 110 jaar Tuschinski Rotterdam.

Colofon:

In samenwerking met het stadsarchief Rotterdam
Onderzoek en teksten: André van der Velden a.w.t.vandervelden@uu.nl
Ontwerp en tekeningen: Karel Kindermans www.kindermans.nl
Tekstadviezen: Sanneke van Hassel www.sannekevanhassel.nl

Met dank aan het Makersloket Rotterdam.
stichting droom en daad

versie 151021